

ГЕРАЛЬДИЧНИЙ КОМПЛЕКС СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З проголошенням 24 серпня 1991 р. незалежної Української держави серед першочергових постало завдання формування національних правоохоронних органів. Уже 20 вересня Верховна Рада України ухвалила постанову „Про створення Служби національної безпеки України”, а 25 березня наступного року – Закон „Про Службу безпеки України”.

Ця нова силова структура держави попервах не мала власної символіки. Тим часом використання символів ВЧК–КДБ, звичайно, виключалося як з політичних причин, так і через негативну роль цих структур в українській історії.

Першу власну емблему для СБ України створено в 1993 р. В основу її покладено круглий щит білого кольору із золотою облямівкою і витим золотим шнуром по краю. У центрі щита – круглий синій медальйон, посередині його – Знак Князівської Держави Володимира Великого (Золотий Тризуб). На Тризуб по його вертикальній осі накладено меча із золотим руків'ям вістрям угору. Від руків'я меча півколом розходяться золоті лаврові гілки. Зверху щита, між його краєм і медальйоном, – чорний напис „Служба безпеки України”. Над щигтом розміщено нахилений право державний синьо-жов-

тий прапор, прикрашений двома золотими китицями. Загальною композицією емблема скидається на радианську арматуру „Гвардія”.

Хоч цю, першу емблему СБУ й було визнано не надто вдалою, але протягом кількох років її використовувано в оформленні приміщень, грамот, листівок, запрошень, сувенірів тощо.

Чинний нині геральдичний комплекс Служби безпеки України розробили в 2001 р. О.Руденко (художній керівник), Д.Адаменко і В.Назарчук як складову частину єдиного комплексу військово-геральдичних знаків для Збройних Сил України та інших військових формувань, передбачених законодавством України¹. До нього ввійшли: емблема СБ України; герб Центрального управління СБ України; прапор СБ України; Бойовий прапор військової частини СБ України; Службовий прапор органу, підрозділу, навчального закладу СБ України; штандарт Голови СБ України.

Комплекс створено з урахуванням історичних, державних і національних традицій військової символіки України, загальнозвінзаних законів і правил геральдики, фалеристики, вексилології, емблематики та уніформістики. Згідно з вимогами указів Президента України², під

час розроблення комплексу взято до уваги відповідність пропонованої системи військово-геральдичних знаків принципам єдності державної політики в галузі геральдики, символіки та емблематики, спадкоємності національно-історичних традицій, науковому підходові до створення й систематизації знаків, потребам зручності й художньої виразності. Геральдичний комплекс СБ України було затверджено Указом Президента України від 14 лютого 2002 р. № 129/2002 „Про символіку Служби безпеки України”³.

Центральне місце в геральдичному комплексі займає емблема Служби безпеки України. За основу її взято рівнорамennий хрест синього (волошкового) кольору із золотим обрамуванням (золотими пружками). Крила хреста розширяються. У центрі його розміщено круглий синій медальйон із зображенням елемента малого Державного Герба України – Знака Князівської Держави Володимира Великого (Золотого Тризуба), обрамованого золотим дубовим вінком. Тип хреста, використаний як в емблемі СБ України, так і в емблемах інших силових структур України, в геральдиці має назву Козацького, Запорозького або Волинського, він притаманний саме Україні⁴. Хрести такої форми бачимо на родових гербах української знаті, давніх печатах і козацьких прапорах XVII – XVIII століть⁵. Такий хрест, витесаний з граніту,

*Емблема
Служби безпеки України*

*Герб Центрального управління
Служби безпеки України*

*Штандарт Голови
Служби безпеки України*

стоть, наприклад, у селі Капулівці на могилі видатного козацького полководця XVII століття кошового отамана Івана Сірка⁶.

Емблема Служби безпеки України стала основою для розроблення герба Центрального управління СБ України, емблем підрозділів, арматуру, її використано на штандарті Голови СБ України, бойових і службових прапорах, а також у нагородному комплексі СБ України. Як основний елемент вона посіла місце в архітектурно-художньому оздобленні споруд, приміщень, інших об'єктів, що належать СБ України, в оформленні інформаційно-пропагандистських матеріалів (фото, відео, телевізійна інформація, матеріали в мережі Інтернет), грамот, запрошень, листівок, поздоровлень, протокольних сувенірів тощо.

Герб Центрального управління СБ України – це геральдичний знак Служби безпеки України, розміщений на малиновому круглому щиті із золотим окуттям по краю. На центральній осі хреста – зображення золотої лікторської фасції, а на діагоналях – золоті мечі вістрями вгору. Зазначимо, що малиновий колір в українській геральдиці символізує геройчу добу української історії, спадкоємність традицій, а синій – доброчесність, вірність, бездоганність⁷. Так, у Богдана Хмельницького корогва була синього кольору із золотим шитвом, а прапор Війська Запорозького XVIII століття, що зберігається в петербурзькому Ермітажі, – малинового. Лікторський пучок (фасція) – перев'язана стрічкою

в'язка вербових лозин (різок) однакового діаметра й довжини – з античних часів символізує владу і порядок, невідворотність відплати за порушення встановленого порядку. Двосічна сокира, вплетена в лікторський пучок і повернена вістрям угору, означає готовість будь-якої хвилини стати на захист порядку й державної незалежності, за яку український народ заплатив велику ціну. Розміщені по діагоналі вістрям вгору мечі також символізують готовість захистити незалежність України зі зброєю в руках⁸.

Прапор Служби безпеки України разом з емблемою є офіційним символом організації. Він являє собою прямокутне полотнище малинового кольору (співвідношення сторін 2:3) з розміщеним у центрі зображенням емблеми СБ України. Обидва боки прапора ідентичні.

Бойовий прапор військової частини Служби безпеки України – символ честі, доблесті й слави. Це квадратне полотнище малинового кольору (розміром 130x130 см), прикрашене по краю золотими торочками. На лицевому боці Бойового прапора зображене емблему СБ України, на зворотному – модифіковане зображення емблеми СБ України з синім центральним медальйоном в обрамуванні вінка із золотого дубового листя. У медальйоні вишито золотом номер і назву військової частини (у разі надання військовій частині почесного найменування його вишивують разом з назвою військової частини). По кутах лицевого боку полотнища розміщені

но чотири ідентичні малі медальйони в обрамуванні вінків з дубового й калинового листя, у центрі медальйонів зображене геральдичний знак СБ України. На зворотному боці полотнища по його кутах – чотири малі медальйони з таким самим обрамуванням, але в центрі їх – зображення двох схрещених мечів вістрями вгору й накладених на них лікторських фасцій.

Верхівкою Бойового прапора є прорізний список жовтого металу з розміщеним у середині рельєфним зображенням емблеми Служби безпеки України. До нижньої частини основи верхівки за допомогою кільця кріплять подвійну девізу стрічку синього кольору з бантом, розташованим згори. На лицевому боці стрічки – девіз „Безпека держави – безпека народу” і зображення Знака Князівської Держави Володимира Великого (Золотого Тризуба), на зворотному – орнамент із золотого дубового й калинового листя та зображення емблеми СБ України в нижній частині. Кінці стрічки прикрашені золотими торочками. Якщо військову частину нагороджено орденом, то орденську стрічку тієї самої довжини, що й девізна, зав'язану бантом, кріплять до кільця поряд з девізою стрічкою. Бойовий прапор вручається від імені Президента України й закріплюється за військовою частиною Служби безпеки України на весь час її існування. Використання Бойового прапора визначається відповідними положеннями Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України⁹. Першій з військових час-

тин Служби безпеки України Бойовий прапор урочисто вручено 10-му територіальному гвардійському орденом Червоної Зірки вузлу урядового зв'язку.

Службовий прапор є символом органу, підрозділу, навчального закладу Служби безпеки України. Він може використовуватися під час урочистих подій державного або військового значення, офіційних міжнародних зустрічей і переговорів, проведення вроčистих ритуалів, зборів, прийняття Військової присяги та в інших подібних випадках. Службовий прапор являє собою прямокутне полотнище малинового кольору (розміром 100x150 см), облямоване золотими торочками. У верхній лівій чверті полотнища, біля держака, розміщено зображення Державного Прапора України. Посередині правої сторони прапора міститься емблема органу, підрозділу, навчального закладу Служби безпеки України. Це фігурний щит-пельта із золотим обрамуванням, увінчаний емблемою СБ України. Поле щита – малинове. У центрі щита – перехрещені перначі, на які накладено лікторську фасцю. Щит облямовано фігурною стрічкою синього кольору з вишитою золотом назвою підрозділу. Верхівка й девізна стрічка Службового прапора ідентичні верхівці й девізній стрічці Бойового прапора військових частин Служби безпеки України.

Штандарт Голови Служби безпеки України являє собою квадратне полотнище малинового кольору (розміром 90x90 см) з розміщеним у

*Базовий зразок
службового
прапора органу,
підрозділу,
навчального
закладу
Служби безпеки
України*

центрі геральдичним знаком СБ України – емблемою, дополненою схрещеними мечами вістрями вгору й лікторською фасцією. По периметру полотнища – орнаментальне золоте шитво у вигляді дубового й калинового листя. Сторони штандарта, крім верхньої, прикрашено золотими торочками. Зворотний бік без зображень. Верхівка штандарта ідентична верхівці Бойового прапора. Верхній край полотнища за допомогою шнура кріплять до основи верхівки. Штандарт може використовуватися при проведенні вроčистих ритуалів за участю Голови СБ України, а та-

кож, за його розпорядженням, – під час важливих подій державного й військового значення.

Використане в геральдичній системі Служби безпеки України листя дуба (дубовий вінок на емблемі СБ України, дубове листя в орнаменті на штандарті Голови СБ України) символізує силу, мужність, доблесть¹⁰. Переплетене в орнаменті з листям калини – національного рослинного символу, воно означає готовість мужньо захищати свободу й незалежність українського народу.

Отже, вперше за свою історію Служба безпеки України одержала

*Базовий зразок бойового прапора Військової частини
Служби безпеки України*

не просто власну символіку, а цілісний геральдичний комплекс, створений з урахуванням національних традицій, законів і правил геральдики. Наявність такого комплексу, відображаючи у виразній художній формі призначення Служби безпеки України, підвищує престиж цього важливого інституту Української держави, допомагає у вихованні особового складу СБ України.

ПРИМІТКИ

¹ Руденко О.В., Адаменко Д.В., Назарчук В.І. Комплекс військово-геральдичних знаків, емблем та прапорів // Військово-історичний альманах. – 2001. – Ч. 1. – С. 122–128.

² Указ Президента України від 18 травня 2000 року № 694/2000 „Про впорядкування геральдичної справи в Україні” // Урядовий кур'єр. – 2000. – 31 трав. – № 97; Указ Президента України від 9 лютого 2001 року

№ 79/2001 „Питання щодо використання державних символів України” // Там само. – 2001. – 27 лют. – № 34.

³ Указ Президента України від 14 лютого 2002 року № 129/2002 “Про символіку Служби безпеки України” // Офіційний вісник України. – 2003. – № 9.

⁴ Похлебкін В.В. Словар міжнародної символіки и емблематики. – Москва, 2001. – С. 221.

⁵ Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків.: У 3 т. – Львів, 1990. – Т. 2. – С. 245, 248. ⁶ Там само. – С. 370; Т.3. – С. 393–395.

⁷ Арсеньєв Ю.В. Геральдика. – Москва, 2001. – С. 151; Похлебкін В.В. Зазнач. праця. – С. 201, 552.

⁸ Докладніше про значення цих символів див.: Похлебкін В.В. Зазнач. праця. – С. 232 – 235, 259 – 264.

⁹ Статути Збройних Сил України. – К., 2004. – С. 177–182.

¹⁰ Похлебкін В.В. Зазнач. праця. – С. 146 – 149.